

Az öltözék hatása a szexuális erőszak áldozatainak megítélésében

Zsótér Nóra

Pszichológia Intézet, Pécsi Tudományegyetem

Dr. Putz Ádám

2022.

Absztrakt:

A szexuális erőszakot átélt nők körében gyakran előforduló jelenség az áldozathibáztatás. Ennek vonatkozásában, kísérletünkben olyan hatásokat vizsgáltunk, mint az áldozat ruházata és a nemierőszak-mítoszok elfogadása. A kutatásba 107 kísérleti személy vett részt (16 férfi és 89 nő) életkoruk szerint 18 és 58 év közöttiek (átlag életkor = 26,8; SD =9,41). A téma vizsgálatára olyan ingeranyagokat használtunk, melyek fiktív női karakterek áldozatul esését írják le, olykor kihívó öltözékben körülírva őket, máskor utalást nem téve ruházatukról. A nemierőszak-mítoszok elfogadásának mértékét kérdőíves módszerrel mértük fel majd összevetettük az elért pontszámaikat az tényállásokban jelölt áldozathibáztatás mértékével. Eredményeink alapján szignifikáns különbség volt a ruházatra utalás nem tévő és a kihívó öltözetű nemi erőszak leírások áldozathibáztatása mértékében, illetve a nemierőszak-mítoszokat elfogadók is jelentősen nagyobb fokú áldozathibáztatásról számoltak be. Kutatásunk tehát olyan sztereotip vélekedések jelentését igazolta, melyek az áldozatok megítélésében játszanak szerepet.

Kulcsszavak: szexuális erőszak, áldozathibáztatás, nemierőszak-mítoszok, kihívó öltözék

Tartalomjegyzék:

1. Elméleti háttér:	4
A nemi erőszak magyarázó modelljei:	4
Az áldozathibáztatás pszichés mechanizmusa	5
Nemierőszak-mítoszok:	6
Ruházat, mint nonverbális jelző eszköz	7
Szexuális erőszak és ruha	9
2. Hipotézisek:	10
3. Pilóta vizsgálat	10
3.1. Minta	10
3.2. Vizsgálati eszközök	10
3.3. Pilóta vizsgálat menete	11
3.4. Eredmények	11
4. Második vizsgálat	12
4.1. Minta:	12
4.2. Nemierőszak-mítoszok elfogadása skála (NEMES)	13
4.3. Eljárás	13
5. Eredmények:	14
6. Megvitatás:	15
7. Irodalomjegyzék:	17
8. Melléklet:	19

1. Elméleti háttér:

A szexuális erőszak áldozatait gyakran azzal vádolják, hogy kihívó ruházatukkal sajátmagunk idézték elő a támadást, mivel a provokatív stílusú öltözék szexuális felhívásként értelmezhető. A legtöbb elkövető ezzel a sztereotipizált magyarázattal védekezik, amit a társadalom az esetek jelentős részében hajlandó is elfogadni és a felelősséget az inzultált személyre hárítani (Moor, 2010). Az elképzelés, hogy az áldozatok valamilyen módon hozzájárultak a saját támadásukhoz, így felelősek is érte az úgynevezett nemierőszak-mítoszok általános jellemzője (Lonsway és Fitzgerald, 1994).

A nemi erőszak magyarázó modelljei:

Maga a nemi erőszak az evolúciós pszichológia nézőpontjából egy alternatív szexuális stratégiaként interpretálható. Evolúciós múltunk során a jelenség, olyan körülmények között válhatott adaptívá, ahol relatíve kis költség mellett fitnessmegtérülést biztosítottak. Egy interkulturális kutatásban az derült ki, hogy a mai társadalmak 41,1%-ában meglehetősen gyakran előforduló jelenség, és csupán 23,5%-ukban ismeretlen (Brounde és Green, 1976; idézi Bereczkei, 2003, 158. o.). A férfiak reprodukciós sikerességének tekintetében hatékony módszernek számított az olyan iparosodást megelőző kultúrákban, melyekben hiányoztak a fogamzásgátlás és az abortusz hatékony formái, ugyanis hasonló arányban vezetett gyermeknemzéshez (Baker és Bellis 1995; idézi Bereczkei, 2003, 158. o.). Ennek értelmében joggal feltételezhetjük, hogy a szexuális szelekció egy olyan kondicionális stratégiának kedvezett, amely némely körülmények között reprodukív előnyöket kínált a kényszert alkalmazó férfiak számára. Egyesek szerint, nemi erőszakhoz azok az alacsony párértékkel rendelkező férfiak folyamodtak, akik alulmaradtak a rivális férfiakkal szemben, valamint kevés potenciáljuk van rövid, mind hosszú távú kapcsolatok kialakítására (Shields és Shields, 1983). A hipotézist az a tény is támogatja, hogy az említett stratégiát többnyire az alacsony státuszú, szociálisan legkevésbé sikeres férfiak alkalmazzák. Házassággal és gyermekneveléssel kapcsolatos kilátásaik a szükséges erőforrások hiányában kedvezőtlenek. Az áldozatok ugyanakkor a reprodukíve legértékesebb, termékenységük csúcán lévő fiatal nők közül kerülnek ki (Bereczkei, 2003).

Ezzel eltérő nézeteket vall az úgynevezett uralkodó hipotézis, amely a szexuális erőszakot az elkövető áldozatfeletti kontrollgyakorlás érzetével magyaráz. Kialakulásának oka nem egy viselkedéses stratégia, melynek hajtóereje a szexuális-drive, hanem a férfiak pszichológiai repertoárjának egy mellékterméke. Ez a férfiak közötti vetélkedés, maszkulin hatalom és

erődemonstrálása, aminek egyfajta eltúlzott formája a szexuális erőszak (Thornhill és Thornhill, 1992). Az elméletet az a kutatás is alátámasztja, amik kimutatták, hogy a nemi erőszakot elkövető férfiakra a normától eltérő preferenciák, antiszociális karakter és erős agresszív késztetés jellemző (Lalumiére és Quinsey, 1996).

Az áldozathibáztatás pszichés mechanizmusa

Folytatva az evolúciós elméleti keretet, a szexuális erőszakot átélt nők negatív megítélése egy olyan pszichológiai mechanizmus folyamán jöhetett létre, amely a férfiak bizonytalan paternitását kívánta csökkenteni. Mivel a férfiak paternitása, apasága csupán valószínűségi jellegű, eközben a nő mindig biztos lehet anyaságában. Márpedig, ha a születendő gyermek nem a vélt férfitől származik az súlyos hátrányt jelent számára, hiszen elveszti genetikai képviselőt az utódban. Éppen ezért a szexuális erőszak legfőképpen a férfiakból olyan szélsőséges reakciót válthat ki, hogy akár az erőszakot elszenvedő partnerüket hibáztatják, amiért olyan helyzetbe kerültek, ahol lehetőség volt a cselekménynek végbemenni. Az áldozatok partnere gyakran házastársi hűtlenségként is tekintheti a nemi erőszakot, különösen abban az esetben, ha az áldozatok nem szenvedtek nyilvánvaló testi sérüléseket (Thornhill és Thornhill, 1983). Meglepő eredmény lehet ennek fényében, hogy azok a nők, akik a történetek következtében súlyos testi sérülést szenvedtek kevésbé éltek át büntudatot. Ennek oka, hogy a társadalom a sérüléseket az áldozat ellenkezésével asszociálja, így kevésbé hibáztatják az illetőt (Brodyaga és mtsai, 1975; idézi Thornhill és Thornhill 1983, 157. o.).

A nemi erőszaknak, azonban nem csupán a fizikai kényszer alkalmazásával definiálható. Szexuális erőszakról beszélünk, „ha valakit erőszakkal, kényszerrel, manipulációval vagy visszaélve – akár a koránál, akár a betegségénél vagy fogyatékosságánál fogva, akár bármely más okból, illetve alkohol vagy más szer hatása miatt – beleegyezésre nem képes állapotával, bármilyen általa nem akart szexuális cselekvésbe vonnak” (Bethlen és Pap, 2012, 6. o.).

Az áldozathibáztatást egy másik elméleti megközelítésből tekintve a környezetünk feletti kontroll megélésével magyarázható, mely alapvető emberi szükségletünk. A szociális tanuláselmélet képviselői szerint gyermekkorunktól kezdve összefüggéseket alakítunk ki arra vonatkozóan, hogy bizonyos történések saját cselekedeteink következményei, míg mások rajtunk kívül álló dolgoknak tulajdoníthatóak (Papp, 2017). Rotter (1966) ennek kapcsán írja le a kontrollhely fogalmát, amely azon a megfigyelésen alapul, hogy az emberek milyen mértékben vélik úgy, hogy befolyással vannak környezetükre és a velük történő eseményekre. Ennek értelmében a nemi erőszak is belehelyezhető ebbe az elképzelésbe, ahol különböző

faktorokat ismerve egy egyén eldöntheti, hogy milyen mértékben járult hozzá az áldozat az eseményekhez. Még olyan helyzetekben is, ahol csupán közvetett módon értesülünk negatív behatásokkal (baleset, bűncselekmény, betegség, természeti katasztrófa stb.), akkor is működésbe lép egyfajta énvédő mechanizmus, amely segít helyre állítani a sérülékenységgel való szembenézés miatt keletkezett feszültség érzését. Thomson (1981) írja le például a retrospektív kontroll fogalmát, amikor a negatív élmény után elméleteket alkotunk az okokkal kapcsolatban. Azt szeretnénk feltételezni, hogy kevésbé vagyunk kitéve a környezeti hatásoknak, így a frusztráció levezetése végett, akár magát az áldozatot is kiváltó okként interpretálhatjuk.

Az áldozathibáztatás a szociálpszichológiában közismert igazságos világba vetett hit elméletével úgyszintén magyarázható. Míg a személyiségpszichológusok a kontroll fogalmával próbálták megragadni a sebezhetőséggel való megküzdés dinamikáját, addig Lerner az attribúciók perspektívájából közelíti meg. Úgy gondolta, hogyha igazságtalan szenvedés szemtanúi vagyunk, motiváltak vagyunk arra, hogy közbeavatkozzunk az igazságtalanság megszüntetése érdekében azért, hogy segítünk az áldozatnak valamilyen módon. Ha azonban ez nem lehetséges, az emberek átváltanak arra, hogy az áldozatot az ő rossz jelleméért vagy helytelen viselkedéséért hibáztassák ahelyett, hogy empátiákkal közelítenének hozzá (Lerner, 1980; idézi Papp, 2017. 83. o.).

Nemierőszak-mítoszok:

A nemierőszak-mítoszok olyan, a szexuális erőszak előfordulásával, illetve annak okaival kapcsolatos „általában téves, mégis széles körben elfogadott és tartósan fennálló attitűdök és hiedelmek, amelyek a férfiak által a nők ellen elkövetett szexuális erőszak tagadását és igazolását szolgálják” (Lonsway és Fitzgerald 1994, 134. o.). Ezek kialakításában nagy szerepet játszik az információhiány eredményeképpen jelentkező sztereotípiák és előítéletek. A nemierőszak-mítoszok elfogadása az áldozathibáztatásban és az elkövető felmentésében nyilvánul meg, tehát egyfajta felelősségelhárításként jellemezhető. A legtöbb esetben az áldozatot ruházata és/vagy viselkedése miatt hibáztatják, illetve a nemi erőszak valósága felől is kételkednek. Amennyiben a szexuális erőszak ténye megkérdőjelezhetetlen a nemierőszak-mítoszokat elfogadók a cselekmény elbagatelizálására hajlamosak. Ennek oka, hogy a nemierőszak-mítoszok hasonlóan más hiedelmekhez sajátos funkciókkal rendelkeznek, melyek két csoportba sorolhatóak. Az egyik, hogy a nők hazudnak a nemi erőszakra,

másrészt hogy a szexuális erőszak csupán bizonyos nőtípusokkal fordulhat elő (Nyúl és mtsai, 2018).

A nemi-erőszak mítoszok egyaránt összefüggést mutatnak a szexizmussal, amely a nemek közötti különbségeket és egyenlőtlenséget hirdet. Ennek értelmében a minél konzervatívabb egy személy vagy egy adott kultúra a nemi szerepekkel kapcsolatban, annál hajlamosabb lesz az áldozathibáztatásra (Foster és Kidd 2014). Abrams és munkatársai (2003) azt az eredményt kapták, hogy mind a rosszindulatú, mind a jóindulatú szexismus pozitívan korrelált a nemierőszak-mítosz elfogadása szempontjából. Mindazonáltal a jóindulatú szexizmus áldozathibáztatásánál mediáló faktornak számított az áldozat viselkedése, ruházata és alkoholfogyasztása. Amennyiben a női áldozat attitűdjét „nem hölgyhöz méltónak” találták a paternalizmusból fakadó nőnek járó védelmet is visszautasították. Ennek következtében minél jobban egyetért valaki a nemierőszak-mítoszokkal, annál inkább hajlamosabb az áldozathibáztatásra és a segítség nyújtás elhagyására (Nyúl és mtsai, 2017).

A sztereotípiák elfogadása nemi különbségeket mutat, a férfiak nagyobb mértékben hibáztatják az áldozatot és felmentik az elkövetőt. Mivel a hiedelmek az információfeldolgozást is befolyásolják, ezek a személyek a nők barátságos viselkedését szexuálisan felhívó viselkedésnek vélték, ennek következtében a magas nemierőszak-mítoszt elfogadása egyik prediktora lehet a nemi erőszaknak (Nyúl és mtsai, 2018).

A hiedelmek hátterében egy olyan kognitív stratégia áll, amely segít csökkenteni a világ kiszámíthatatlansága felett érzett szorongást, hasonlóan az igazságos világba vetett hit elméleténél (Nyúl és mtsai, 2018). A mítoszok növelik a társadalom tagjainak biztonságérzetét azáltal, hogy cáfolják a nemi erőszak megtörténtének tényét vagy gyakoriságát, lekicsinylik az ilyen cselekmények által okozott megrázkódtatás mértékét, illetve a megtörtént esetekben a felelősséget az elkövetőről az áldozatra hárítják át. A sztereotípiákat elfogadónak nem kell szembesülnie az erőszak érzelmi súlyával, illetve azzal a ténnyel, hogy az bárkivel megtörténhet. A mítoszok azt a hamis látszatot keltik, hogy az erőszakos szexuális cselekmények megelőzhetők, és hogy ennek felelőssége elsősorban az áldozatot terheli (Patri és mtsai, 2016).

Ruházat, mint nonverbális jelző eszköz

A ruhaviseletnek nagyon fontos szerepe van a fizikai megjelenés, a vonzerő hangsúlyozása terén. A ruházat védelmi funkciója mellett, számos kulturális, vallási és társas üzenetet is hordoz. Davis és munkatársai (1999) felmérték a nők ruhaválasztásának indítékát, mely azt az

eredményt mutatta, hogy a nők több mint kétharmada nagyobb valószínűséggel viselnek átlátszó anyagú ruhát, dekoltázst mutató blúzt vagy szexuálisan provokatív bőrfelszínt mutató öltözetet, amennyiben szexuálisaktus kívánnak létesíteni. A kutatók továbbá a női kísérleti személyek bevallása alapján azt is megállapították, hogy a kihívó öltözet viselete előre jelzi annak valószínűségét, hogy egy randevú helyzetben a két fél között kialakul-e szexuális kapcsolat vagy sem. A szexuális motiváció valamint az aktuálisan viselt ruha kiválasztása között, tehát összefüggés található. Hasonlóan az előzőhöz, egy további kutatásban a partnert kereső nők nonverbális jelzésként használták az öltözetet és nagyobb mértékben volt megfigyelhető körükben a szűk, áttetsző ruházat. A tanulmány továbbá hormonális kapcsolatot is feltárt az öltözet stílusa között, ugyanis a magas tesztoszteron szint pozitívan korrelál a fizikai megjelenéssel, azaz minél magasabb férfi nemi hormont mértek a nőknél, annál jelentősebb a volt a test megjelenítésének mértéke. A párkapcsolatban élő nők ruházata az ösztadiol szinttel függött össze, hogy ruhájuk milyen mértékben hangsúlyozza testi formájukat (mennyire szűk, milyen mértékben mutatja meg csupasz bőrüket stb.) (Grammer és mtsai, 2004). Ezzel ellentétes eredményt mutatott ki Moor (2010), aki szerint a nők mindössze 3,2%-a szándékozik ruházatával felkelteni a férfiak érdeklődését és 5,3%-uk, aki a csábítás indítékából visel kihívó stílusú öltözetet.

Egy ruha viselete mögött számos szándék állhat, ebből adóan nehéz bejósolni, hogy az adott nő vonzó megjelenése milyen üzenetet hordoz. Míg a női vélemények megoszlanak azzal kapcsolatban, hogy a kihívó stílus csábításra és szexuális partner keresésre hivatott, avagy mert saját maguknak tetszik az aktuális öltözet, addig a férfiak elsősorban a csábítás szándékát látják benne. Feltételezésük ugyanakkor csekély számban minősül helyesnek, a legtöbb esetben a női gesztusokat félreértelmezik. Egy férfiakat vizsgáló elemzésben megkérdezték, hogy véleményük szerint a nők milyen indítatásból viselnek „kihívóan szexi” öltözetet. A válaszadók 55,6%-a szerint a legtöbb esetben a nők szexuális partnerkeresés céljából hordják ezeket, míg 20,2% szerint minden esetben ez a háttérszándék. Ugyanezen kutatás keretein belül a férfiakat arra is megkérték, hogy értékeljék milyen gyakorisággal kerültek szexuális izgalmi állapotba a kihívó öltözetek láttán. A válaszadók közel 30%-a mindig izgalmi állapotba kerül, míg 58,1%-uk többnyire átél ilyen állapotot (Moor, 2010).

Feltehetően közrejátszik ebben a nyugati kultúrában jelenlévő azon médiatartalmak, melyek a fedetlen női testrészek szexualizálásával és tárgyiasításával igyekeznek felhívni a figyelmet. Ezek a reprezentációk az társadalomnak azt üzenhetik, hogy a vonzó, nőies megjelenés kizárólag a női idomok hangsúlyozásával érhető el (Choma és mtsai, 2007).

Szexuális erőszak és ruha

Az áldozatok öltözkének megválasztása egy gyakran vizsgált viselkedés, ugyanis kimutatták, hogy hatással van az áldozathibáztatás mértékére. Az ítéletalkotásokban közrejátszik az a hiedelem, hogy a kihívó viselet szexuális hajlandóságot tükröz, avagy a nemierőszak-mítosz elfogadók szerint, ilyen esetben a nő ruházata az erőszak oka. Ennek következtében a szexuálisan provokatívnak ítélt öltözetű női áldozatokat teszik felelőssé a történetekért. A jelenség hasonlóképpen, még a házasságon belüli nemi erőszak esetében is érvényesnek tűnik. Annak ellenére, hogy az öltözk nem prediktora a támadásnak, mégis sokakban él az a hit, hogy ennek megakadályozása a ruházkodással megelőzhető (Rerick és mtsai, 2019). Egy magyar kutatás azt az eredményt publikálta, hogy a résztvevők 12,5 %-a vélekedett úgy az erőszakról, hogy azt az áldozat ruházata vagy viselkedése váltotta ki (Parti és mtsai, 2016). Az előítéletet az is érzékelteti, miszerint egy olyan helyzetben, ahol az egyén egy szexuális zaklatás szemtanúja, kisebb valószínűséggel lép közbe, ha a nő ruházata kihívó, holott a helyzet veszélyét megfelelően detektálja. Ennek oka, hogy kognitív torzítási folyamatokkal az áldozat felelősségét kiemelve, mentesíti magát a segítségnyújtás alól. Áldozathibáztatás történik, amikor egy személyt tetteiért részben vagy teljes egészében felelőssé teszünk (például provokatív megjelenése folytán), ahelyett hogy a cselekményt elkövetőt okolnánk (Zelin és mtsai, 2019).

Férfiak és nők egyaránt visszautasítják azt az állítást, hogy a provokatív stílusú megjelenés engedélyezné a szexuális erőszak létrejöttét, ennek ellenére az áldozat ruházata mégis megítélési faktor. A jelenség magyarázata lehet az a tény, hogy az öltözk indirekt jelzése félreérthető lehet, így az erőszakot lekicsinylik és az áldozat tévesen detektált motivációjára kerül a fókusz. Mivel a férfiak a ruházatot az esetek jelentős részében szexuáliskapcsolat kereséseként észlelik, így indokolhatja az áldozathibáztatás nagyobb mértékű jelenlétét. Feltéve, hogy a nők tisztában vannak a szexualizált megjelenés valódi indítékaival, melynek kevés köze van a nemi kapcsolat iránti vágyhoz, kisebb kockázata van annak, hogy támogatnák az áldozathibáztató attitűdöt (Moor, 2010).

A kutatás célja, hogy megvizsgáljuk a nemi erőszakot átélt személyek ruházata függvényében mutatott áldozathibáztatás mértékét. Továbbá a nemierőszak-mítoszok elfogadása és az áldozathibáztatás szintjét, mindezt szexuális erőszakot leíró cselekmények (2. táblázat), illetve Nemierőszak-mítoszok skála segítségével (Nyúl és mtsai, 2018).

2. Hipotézisek:

2.1. Feltételezzük, hogy egy szexuális erőszak áldozatává vált női személyt mindössze az a kontextusbeli differencia, hogy milyen megjelenésű öltözéket viselt más megítélésbe helyez. Ennek értelmében azt várjuk, hogy a nagyobb bőrfelületet mutató nők esetében, nagyobb mértékű áldozathibáztatás lép fel.

2.2. Feltételezzük, hogy a nemierőszak-mítoszokat nagyobb mértékben elfogadó résztvevők magasabb fokú áldozathibáztatásról tesznek tanúbizonyságot.

3. Pilóta vizsgálat

3.1. Minta

A kísérleti személyeket kényelmi mintavételes módszerrel gyűjtöttük, mivel a Pécsi Tudományegyetem elsőéves pszichológia szakos hallgatói, valamint a közösségi média felhasználói körében történt az online tesztre való toborzás. A tesztet 93 fő töltötte ki, akikről olyan demográfiai adatokat kértünk, mint a nem és az életkor (1. táblázat). A felmérés kitöltése teljes mértékben anonim módon történ és megszakítása bármilyen indok nélkül lehetséges volt.

1. táblázat. A pilóta vizsgálatban részt vett személyek leíró statisztikai adatai

Kategória	Nem	N	Életkor			
			Minimum	Maximum	Átlag	Szórás
Kihívó öltözék	Férfi	7	19	22	20,57	1,134
	Nő	42	18	26	19,98	1,801
	n.v.	1	20	20	20,00	-
Nincs utalás az öltözékre	Férfi	7	19	31	22,71	4,152
	Nő	35	18	50	21,43	6,084
	n.v.	1	21	21	21,00	-

3.2. Vizsgálati eszközök

A pilóta vizsgálatban összesen 20 darab, olyan rövid állítást használtunk, melyek fikatív női szereplők nemi erőszak áldozatává válását írják le. A tényállásokat a kontextusbeli differencia alapján két egyenlőszámú kategóriába osztottuk, az egyikben az áldozatok nagymértékű bőrfelületet mutató öltözéket viseltek, míg a másik csoportban a női áldozatok öltözékére nem

történt utalás. Ezek az állítások egy 7 fokú Likert-skálán voltak értékelhetők aszerint, hogy: „Milyen mértékben okolható az áldozat a történetekért?” (1 - Egyáltalán nem okolható; 7 - Teljes mértékben ő okolható), illetve az elkövetőnek kiszabandó büntetés mértéke úgyszintén jelölhető volt (1 - A lehető legenyhébb; 7 - A lehető legsúlyosabb).

3.3. Pilóta vizsgálat menete

A tényállások bemérését a PsyToolkin weboldalon keresztül végeztük, mivel a software lehetővé tette az ingeranyagok két kategóriába való sorolását. Ez a két csoport 10-10 leírásból tevődött össze, az egyikben a női áldozatok öltözkékre nem történt utalás, míg a másikban az áldozatok kihívó öltözetet viseltek. Ennek értelmében a résztvevőknek, csupán azt a kategóriát kellett értékelniük, amit a weboldal véletlenszerűen adott meg. A sorrendiségi hatás kiküszöbölése érdekében az ingeranyagok randomizálva jelentek meg, melynek kitöltése körülbelül 10 percet vett igénybe (Stoet, 2010, 2017).

3.4. Eredmények

Az elemzés kezdetén az esetleges hiányzó adatokat a változók átlagával helyettesítettük, majd egyszempontú összetartozó mintás variancia-analíziseket futtatunk. A próbát alkalmazva kategóriánként addig szűkítettük az elemzésbe bevont változók körét, amíg a leírások nem különböztek egymástól az áldozathibáztatás mértékében sem a kihívó öltözetet viselő $\{F_{Kihívó}(1, 49) = 1,606 p > 0,05\}$, sem az öltözkékre utalást nem tevő $\{F_{Nincsutalás}(1, 42) = 0,460 p > 0,05\}$ kategórián belül. A továbbiakban átlagoltuk az ezekre a leírásokra adott áldozathibáztatás mértékét, majd Mann-Whitney próbák segítségével összevetettük a két kategóriába tartozó válaszokat egymással. Elvárásainknak megfelelően a kihívó öltözetet viselő áldozatokat szignifikánsan nagyobb mértékben hibáztatták a résztvevők ($Md = 1,74, n = 50$), mint az áldozat öltözködésére nem utaló leírásokat olvasó résztvevők ($Md = 1,52, n = 43$), $U = 736, z = -2,64, p < 0,05$, gyenge hatáserősséggel $r = 0,27$. Az éles vizsgálatba ez alapján beválogatott leírásokat a (2. táblázat) mutatja.

2. táblázat. Az éles vizsgálatba beválogatott leírások által kiváltott áldozathibáztatás mértéke. A leírások között a kategórián belül nem, de a kategóriák között szignifikáns különbséget mértünk.

Kategória	N	Átlag	Szórás	Tényállás
-----------	---	-------	--------	-----------

Kihívó öltözék	50	1,818	0,824	U. István hajnali háromkor egy fesztiválon meglátott egy mélyen dekoltált, rövid szoknyát viselő, számára ismeretlen nőt, R. Zitát. R. Zita közvetlenségét kihasználva István egy üres sátorba csalta, majd megerőszakolta a nőt.
	50	1,667	0,825	O. Melinda barátnője esküvőjére egy szűk, átlátszó ruhában ment el, ahol a lagzi alatt az egyik vendég, V. Ádám végig nyíltan flörtölt vele. Miután O. Melinda visszautasította a férfi közeledését, V. Ádám a női mosdóba követte, majd megerőszakolta a nőt.
Nincs utalás az öltözékre	43	1,533	0,896	É. Tamara modellként dolgozott egy téli kollekció bemutatón. A rendezvény végén T. Gábor egy üres öltözőbe csalta, ahol erőszakos módon közösülésre kényszerítette a nőt.
	43	1,500	0,906	K. Kitti takarítás közben nyitva felejtette a kollégiumi szobájának az ajtaját, amin keresztül B. János belesve meglátta, majd fizikai erőszakot alkalmazva közösülésre kényszerítette a nőt.

4. Második vizsgálat

4.1. Minta:

A vizsgálatunkhoz szükséges adatokat online, a közösségi média platformokon gyűjtöttük, tehát a mintavételi eljárás során az úgynevezett kényelmi módszert alkalmaztuk. Mind a kérdőívben, mind a közösségi médiában történő felhívásban tájékoztattuk a kitöltőket, hogy a vizsgálat anonim, a kitöltő azonosítását lehetővé tévő adatokat nem igényel, és bármikor indok nélkül megszakítható. Az adatok kiértékelése során kiszűrtük azokat a kitöltőket, akik hiányos válaszokat adtak, így 107 résztvevő adatait használtuk fel. A kísérlethez 16 férfi és 89 nő válaszaikkal önkéntes módon járultak hozzá (3. táblázat). A vizsgálat egyetlen beválasztási kritériuma a 18. életév betöltése volt, ebből adódóan a vizsgálati személyek életkora 18 és 58 év között alakult.

3. táblázat. Az második vizsgálatban részt vett személyek leíró statisztikai adatai

Nem	N	Minimum	Maximum	Átlag	Szórás
Férfi	16	18	44	25,00	6,39
Nő	89	19	58	27,3	9,90
n.v.	2	21	21	21,00	-

4.2. Nemierőszak-mítoszok elfogadása skála (NEMES)

A kérdőív lehetővé teszi az áldozathibáztatás és az elkövető felmentésének mérését, melynek alapja az Illinois Rape Myth Acceptance Scale (McMahon és Farmer, 2011). A magyar verzióban az eszköz 19 itemet tartalmaz, melyek öt alszkálába tagozódnak: (1. *Hazudik róla* 2. *Ő is tehet róla* 3. *Tehetett volna ellene* 4. *Nem ez volt a szándéka* 5. *Nem erőszak volt*). A résztvevők 7 fokú Likert-skálán fejezhették ki egyetértésüket az tételekkel kapcsolatban [*1- egyáltalán nem értek egyet; 7- teljes mértékben egyetértek*], a magas pontszám minden esetben a nemierőszak-mítoszokkal való egyetértési hajlamot jelezte (Nyúl és mtsai, 2018). A skála megbízhatósága jelen mintánkban kitűnőnek bizonyult (Cronbach-alfa= 0,928).

A NEMES kérdőívben elért pontszámok alapján három csoportot hoztunk létre, azonban a középső értékbe tartozó személyek szűrésre kerültek, azzal a céllal, hogy a két szélsőérték csoportjait (alacsony, magas) válaszait összevessük.

4. táblázat. NEMES kérdőív pontszámai alapján történő csoportosítás

NEMES csoport	N	Átlag	Szórás	Mann-Whitney
Alacsony	34	25,5	3,64	p<0,001
Magas	33	63,0	19,6	

4.3. Eljárás

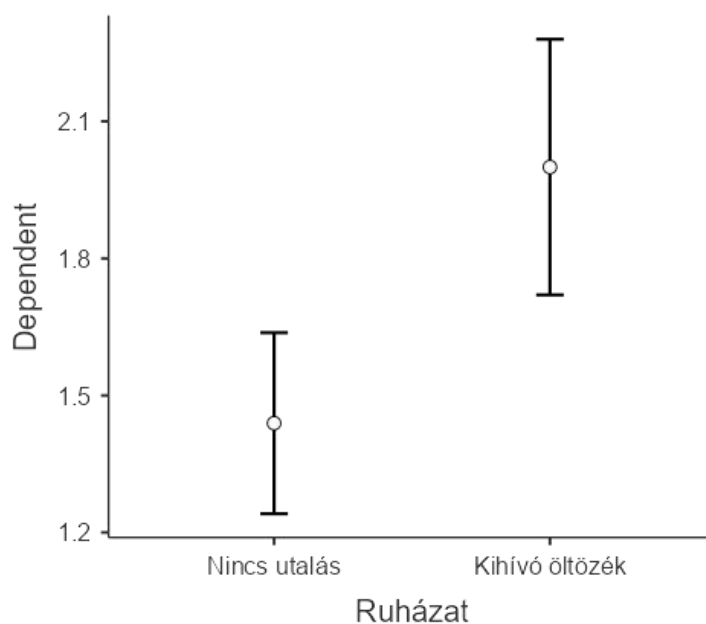
Kísérletünkben való részvétel nem kívánta meg a kitöltőktől a személyes jelenlétet, mivel a teszt interneten való megosztása lehetővé tette a szabadon választott helyszín módját. A teljes teszt kitöltése körülbelül 20 percet vett igénybe, amely a PsyToolkit (Stoet, 2010, 2017) segítségével készítettünk el. Első lépésként a résztvevőket olyan demográfiai adat megadására kértük, mint a nem, életkor, szexuális orientáció, párkapcsolati státusz, etnikai hovatartozás, szubjektív szocioökonomiai státusz és az átlag nettó havi jövedelme majd elkezdheték a felmérést. Az instrukciókat minden oldalon feltüntettünk, miszerint a jelenlévő állításokat személyes véleményük szerint értékeljék egy 7 fokú Likert-skálán. A pilóta vizsgálatban bemutatott kutatásunk ingeranyagát képező 4 tényállás (2. táblázat.) véletlenszerű sorrendben jelent meg. Az ingeranyag esetében az nemi erőszak áldozatainak felelősségét kellett megállapítani („*Ön szerint milyen mértékben okolható az áldozat a történetekért?*”). A leírások értékelésében egy esetleges nemi erőszakot átélt kitöltő személyes tapasztalata feltehetően befolyásolhatta, ezért a „*Vált Ön korábban szexuális erőszak áldozatává?*”

igennel válaszoló résztvevőit külön csoportba helyeztük. A NEMES kérdőívénél az adott állítással való egyetértésük mértékének kifejezésére kértük a vizsgálati személyeket.

5. Eredmények:

Az adatok feldolgozásához a Jamovi for Windows 2.3.7. statisztikai programot használtunk, mely segítségével átlagoltuk az áldozathibáztatásra érkező azon pontszámokat, melyeknél a nemi erőszak során a ruházatra nem történt utalás, illetve azokat ahol az áldozat kihívó öltözéket viselt. Ennek köszönhetően egységesíteni tudtuk a két kategória változóit. Ezt követően Mann-Whitney próbát futatva felmértük az áldozathibáztatás mértékét a nemi erőszakot átélő, illetve a nemi erőszakot nem tapasztaló kísérleti személyek között. A két csoport, azonban egyik kategóriában sem mutatott szignifikáns különbséget $\{U_{nincs\ utalás}=939; p>0,05; U_{kihívó}=828; p>0,05\}$, így a továbbiakban egy változóként kezeltük őket.

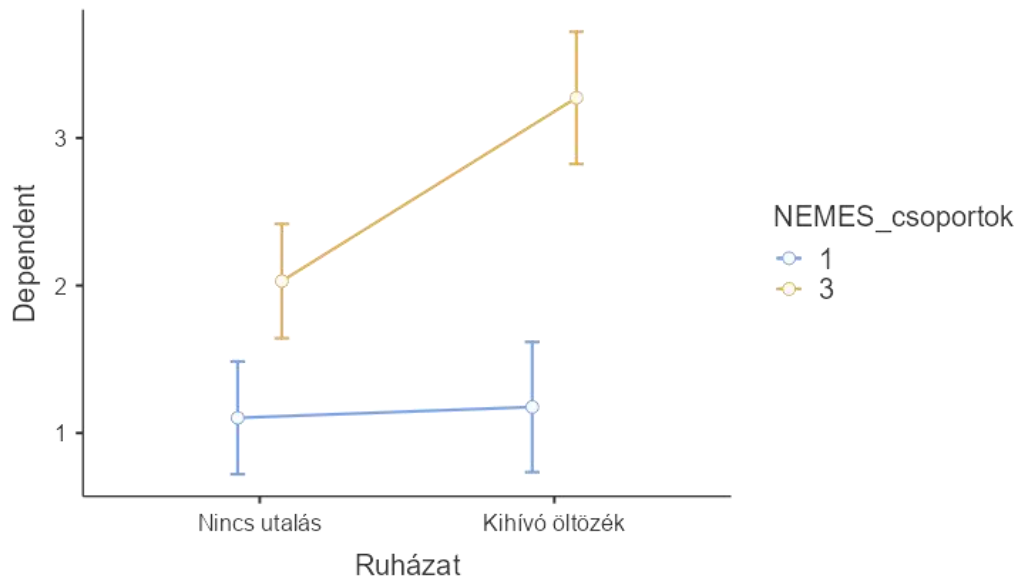
Hipotéziseink tesztelése érdekében egy 2 (Ruházat: nincs utalás, kihívó) x 2 (NEMES csoport: alacsony, magas) kevert mintás varianciaanalízis futtattunk. A próba során szignifikáns fő hatást találtunk az áldozat ruházatának szempontjából $\{F(1,65)= 27,1; p<0,001\}$ *parciális* $\eta^2=0,294\}$, ugyanis a kihívó öltözéket viselő nemi erőszak áldozatait jobban hibáztatták.

1. ábra. A kísérleti személyek áldozathibáztatásának mértéke a ruházat függvényében.

Az elemzésbe közbülső változóként beemelt NEMES csoport szerint is szignifikáns különbséget kaptunk az áldozathibáztatás mértékében $\{F(1,65)= 32,3; p<0,001; \text{parciális } \eta^2= 0,332\}$. Ezen felül a két változó közötti interakció is szignifikáns lett $\{F(1,65)= 21,4;$

$p < 0,001$ parciális $\eta^2 = 0,247$ }, vagyis míg az alacsony NEMES pontszámmal rendelkezők döntéseit az áldozat öltözködése nem befolyásolta, addig a magas NEMES csoportba tartozók jelentősen nagyobb mértékben hibáztatták a kihívó öltözéket viselő áldozatokat.

2. ábra. A Nemierőszak-mítoszok elfogadása skála (NEMES) pontszámában eltérő csoportok (1-alacsony; 3-magas) áldozathibáztatásának mértéke a ruházat függvényében.

6. Megvitatás:

Vizsgálatunk fő célkitűzései között szerepelt, hogy feltárjuk, hogy egy nemi erőszak esetén, az áldozat öltözéke hatással van-e az érzékelt felelősség mértékében, továbbá a nemierőszak-mítoszok elfogadása és az áldozathibáztatás kapcsolatát térképeztük fel. Az előzetes feltételezéseknek megfelelően szignifikánsan nagyobb mértékben hibáztatták azokat az áldozatokat, akik kihívó öltözetet viseltek (dekoltált blúz, áttetsző, szűk ruha stb.), mint akiknek az öltözékére nem tettünk utalást. Bizonyítást nyert, hogy a ruházat egy olyan főhatás, amely befolyásolja az áldozatnak tulajdonított felelősség fokát, így eredményünk megerősítette a szakirodalomban már korábban dokumentált provokatív öltözködési stílus hatását. Több kutatás is kimutatta, hogy magasabb áldozathibáztatást vált ki annak ismerete, hogy a női áldozat a támadáskor provokatívan nagy bőrfelületet megjelenítő öltözetet viselt. Általános, azonban téves elképzelésként van jelen, hogy a női idomokat érzékeltező megjelenés a szexuális zaklatásnak kiváltó oka, ugyanis a legtöbb esetben a viselet nincs kapcsolatban az viktimizáció gyakoriságával. A jelenség fennléte vélhetően egy belső

asszociációs folyamat lévén lehet érvényben, mivel a csábító küllemet szexuális felhívásként értelmezhetik, különösképpen a férfiak (Moor, 2010).

A nemierőszak-mítoszok skálán elért pontszámok, valamint az áldozathibáztatás súlya, úgyszintén összhangban voltak az korábban megfogalmazott hipotézisünkkel. Az a csoport, amelyik magas pontszámot ért el a Nemes-skálán szignifikánsan nagyobb fokú felelősséget tulajdonított az áldozatnak, mint az alacsony pontszámot elért csoport. Az eredmény nem meglepő tekintettel a korábbi vizsgálatokra, melyek hasonlóan feljegyezték a nemierőszak-mítoszok elfogadók körében az áldozathibáztatásra való hajlamot vagy magát a szexuális inzultus tagadását. Jellemzően a cselekmény áldozatára és nem annak elkövetőjére irányulnak a vádak, sőt az utóbbit még fel is mentik. A mítoszok, olyan hiteket tartalmaznak, hogy a „valós szexuális erőszak” esetén az elkövető fegyvert alkalmazva kényszeríti a nőt, aki komoly fizikai sérüléseket szenved. Ennek hiányában az állításokat gyakran valótlannak és a női bosszú eszközének tekintik. Összességében a „valódi nemi erőszak” nem felel meg a mítoszoknak, márpedig minél kevésbé felel meg egy erőszakos szexuális cselekmény a valódi nemi erőszak prototípusának, annál kevesebb empátiát kap az áldozat, annál nagyobb valószínűséggel, illetve mértékben okolják az erőszakért (Estrich, 1987; idézi Parti és mtsai, 2016. 11. o.)

A nemierőszak-mítoszok gyakran olyan tényezőkkel indokolják az inzultust, mint a nő kihívó ruházata, mely vizsgálatunkban is kimutatható volt. A magas NEMES pontszámot elérő csoport esetében interakció lépett fel az áldozathibáztatás és a ruházat között. Kísérletünk tekintetében ezt azt jelenti, hogy a magas NEMES pontszámú csoport alapján véve nagyobb mértékben hibáztatta az áldozatokat, azonban a kivívó öltözet ismerete fokozta a csoport áldozathibáztatásának szintjét. Az alacsony NEMES csoportnál a ruházati tényező beemelése nem járt változással. A szakirodalom az eredményt több aspektusból is magyarázza. A mítosz úgynevezett „valódi áldozat” sémákon alapszik, mely többek között az információhiány eredményeképpen születettek. A hiedelmek szerint az áldozatnak csupán erkölcsileg feddhetetlen, szolid külsejű nő tekinthető, mivel a provokatív öltözetű és viselkedésű nők saját maguknak keresték a bajt (Du Mont és mtsai, 2003; idézi Parti és mtsai 2016. 11. o.). Ez az indoklás abból az elképzelésből származik, hogy a nemi erőszak a férfiak szexuális túlfűtöttsége következtében történik, azonban Nicolas Groth és munkatársai (1977) már korán leírták, hogy a nemi erőszak esetében a szexualitás nem motiváció, csupán a düh és a hatalom kinyilvánításának formája. Ennek társadalmi szintű elfogadása meglehetősen nehéz lenne, mivel a fennálló hiedelmek azzal a hamis biztonságérzettel szolgálnak, hogy a támadás

csupán bizonyos emberekkel történhet, mely az igazságos világba vetett hit feltevésén alapul (Parti és mtsai, 2016).

Kutatásunk korlátai közé tartozik, hogy kísérletben nem reprezentatív, hanem kényelmi mintavételt alkalmaztunk. Továbbá a kitöltési hajlandóságot befolyásolhatta a témával kapcsolatos előzetes tapasztalat és érintettség is. Az eredményekből látható, a helyzet megítélését olyan változó is befolyásolta, mint a ruházat, melynek valójában nincsen relevanciája az elkövetés tényének szempontjából. Az egyes esetek nyilvánosságra hozatalakor tehát lényeges lenne az irreleváns tényezők tudatosabb kontrollja, mind a médiában, mind a rendőrségi jegyzőkönyv elkészítésekor.

7. Irodalomjegyzék:

Abrams, D., Viki, G. T., Masser, B., & Bohner, G. (2003). Perceptions of stranger and acquaintance rape: The role of benevolent and hostile sexism in victim blame and rape proclivity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(1), 111–125. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.84.1.111>

Bereczkei, T. (2003). *Evolúciós pszichológia*. Budapest, HU: Osiris Kiadó

Bethlen, A., Pap, E. (2012). *Módszertani ajánlások a szexuális erőszak áldozataival foglalkozó szakemberek számára*. Keret koalíció, Budapest.

Choma, B., Foster, M., & Radford, E. (2007). *Use of Objectification Theory to Examine the Effects of a Media Literacy Intervention on Women*. <https://doi.org/10.1007/S11199-007-9200-X>

Davis, D., Follette, W. C., & Merlino, M. L. (1999). Seeds of rape: Female behavior is probative for females, definitive for males. In *Psychological expertise and criminal justice* (pp. 101–140). Washington, DC: American Psychological Association

Foster, C., & Kidd, G. J. (2014). Acquaintance Rape: Associations between Rape Myths, Blame, and Attitudes towards Women. *Asian Journal of Humanities and Social Studies*, 2(3), Article 3. <https://ajouronline.com/index.php/AJHSS/article/view/1356>

Grammer, K., Renninger, L., & Fischer, B. (2004). Disco clothing, female sexual motivation, and relationship status: Is she dressed to impress? *Journal of Sex Research*, 41(1), 66–74. <https://doi.org/10.1080/00224490409552214>

Lonsway, K. A., & Fitzgerald, L. F. (1994). Rape Myths. In Review. *Psychology of Women Quarterly*, 18(2), 133–164. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.1994.tb00448.x>

Moor, A. (2013). She Dresses to Attract, He Perceives Seduction: A Gender Gap in Attribution of Intent to Women's Revealing Style of Dress and its Relation to Blaming the Victims of Sexual Violence. *Journal of International Women's Studies*, 11(4), 115–127.

Nyúl, B., Ferenczy, D., Kende, A., & Szabó, M. (2018). A nemierőszak-mítoszok elfogadása skála (NEMES) magyar adaptációja. *ALKALMAZOTT PSZICHOLÓGIA*, 18(1), 115–135. <http://doi.org/10.17627/ALKPSZICH.2018.1.115>

Nyúl, B., Ferenczy, D., Kende, A., Szabó, M. (2017). A felelősség paradoxona: A nemi erőszak mítoszok elfogadása és a társas identitás összefüggései. *Társadalmi nemek: elméleti megközelítések és kutatási eredmények*. (pp. 117-140). Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.

Patri, K., Szabó, J., Virág, Gy. (2016). A média azt üzenté... Szexuális erőszakkal kapcsolatos ismeretek, vélemények és attitűdök vizsgálata egy médiakampány kapcsán. *Médiakutató*, 16(9), 7-24.

Quinsey, V., & Lalumière, M. (2001). A Factor Analysis of Traits Related to Individual Differences in Antisocial Behavior. *Criminal Justice and Behavior - CRIM JUSTICE BEHAV*, 28, 522–536. <https://doi.org/10.1177/009385480102800407>

Rerick, P. O., Livingston, T. N., & Davis, D. (2019). Rape and the jury. In W. T. O'Donohue & P. A. Schewe (Eds.), *Handbook of sexual assault and sexual assault prevention* (pp. 551–571). Springer Nature Switzerland AG. https://doi.org/10.1007/978-3-030-23645-8_33

Rotter, J. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological monographs*. <https://doi.org/10.1037/H0092976>

Shields, W. M., & Shields, L. M. (1983). Forcible rape: An evolutionary perspective. *Ethology and Sociobiology*, 4(3), 115–136. [https://doi.org/10.1016/0162-3095\(83\)90026-2](https://doi.org/10.1016/0162-3095(83)90026-2)

Thompson, S. C. (1981). Will it hurt less if I can control it? A complex answer to a simple question. *Psychological Bulletin*, 90(1), 89–101. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.90.1.89>

Thornhill, R., & Thornhill, N. (1992). The evolutionary psychology of men's coercive sexuality. *Behavioral and Brain Sciences*, 15, 363–421. <https://doi.org/10.1017/S0140525X00069120>

Thornhill, R., & Thornhill, N. W. (1983). Human rape: An evolutionary analysis. *Ethology & Sociobiology*, 4(3), 137–173. [https://doi.org/10.1016/0162-3095\(83\)90027-4](https://doi.org/10.1016/0162-3095(83)90027-4)

Z. Papp, Z. (2017). Az áldozathibáztatás pszichológiai magyarázatai. *Alkalmazott Pszichológia*, 2017(1), 77–97. doi.org/10.17627/ALKPSZICH.2017.1.77

Zelin, A. I., Walker, R. V., & Johnson, D. M. (2019). Cornered at a Bar: How Victim Clothing, Alcohol Intake, and Relationship With Bystander Impact Intention to Help. *Violence Against Women*, 25(10), 1163–1190. <https://doi.org/10.1177/1077801218809948>

8. Melléklet:

Nemierőszak-mítoszok Elfogadása Skála (NEMES)

Kérem, olvassa el figyelmesen az alábbi állításokat, majd 1-től 7-ig terjedő skálán a megfelelő szám bejelölésével mindegyiknél jelezze, hogy mennyire ért velük egyet (1 = egyáltalán nem értek egyet; 7 = teljes mértékben egyetértek). Kérjük, sorban haladjon, és ne hagyjon ki kérdést!

1. Ha egy lányt megerőszakolnak miközben részeg, legalább részben felelős azért, hogy ilyen fordulatot vettek a dolgok.
2. Azok a lányok, akik ribancosan öltöznek fel, amikor bulizni mennek, maguknak keresik a bajt.
3. Ha egy lány egy sráccal kettesben bemegy egy szobába egy buliban, akkor magának köszönheti, ha megerőszakolják.
4. Ha egy lány úgy viselkedik, mint egy ribanc, könnyen bajba kerülhet.
5. Amikor egy fiú megerőszakol valakit, az általában a szex utáni erős vágyából fakad.
6. A fiúk általában nem akarják ráerőszakolni a másokra a szexet, de néha túlságosan messzire mennek szexuálisan.
7. Akkor történik erőszak, amikor egy fű elveszíti a kontrollt a szexuális késztetéseit felett.
8. Amikor egy fű részeg, akár akaratlanul is megerőszakolhat valakit.
9. Nem szabadna nemi erőszaknak tekinteni, ha a fű részeg volt és nem fogta fel mit tesz.
10. Nem hívhatjuk nemi erőszaknak, ha mindkét fél részeg volt.
11. Ha egy lány fizikailag nem ellenkezik – még ha szóban ki is fejezi ellenvetését – nem lehet nemi erőszaknak tekinteni.
12. Ha a lány nem harcolt a támadója ellen, akkor nem mondhatjuk, hogy nemi erőszak történt.

13. Valószínűleg nem volt erőszak, ha nincsenek a lányon horzsolások vagy más külsérelmi nyomok.

14. Ha a feltételezett erőszaktevőnél nem volt fegyver, nem igazán nevezhető nemi erőszaknak.

15. Ha a lány nem mondja ki, hogy „nem”, nem állíthatja, hogy nemi erőszak történt.

16. Sok lány, aki azt mondja, hogy megerőszakolták, igazából beleegyezett a szexbe, csak aztán megbánta az esetet.

17. A nemi erőszak vádját gyakran csak arra használják, hogy visszavágjanak a fiúknak.

18. Sokszor a lányok, akik azt állítják, megerőszakolták őket, igazából buzdították a fiúkat, majd megbánták.

19. A lányok, akik azt állítják, hogy megerőszakolták őket, sokszor csak érzelmi problémákkal küzdenek.

Hazudik róla – 1. alskála: 16, 17, 18, 19

Ő is tehet róla – 2. alskála: 1, 2, 3, 4

Tehetett volna ellene – 3. alskála: 11, 12, 13, 15

Nem ez volt a szándéka – 4. alskála: 5, 6, 7, 8

Nem erőszak volt – 5. alskála: 9, 10, 14

https://drive.google.com/drive/folders/1GTE2buByWjDF5K1wAHMIGv8gd6IFUX0A?usp=s_haring